

- В.В. Лімоченко. – Дрогобич: Редакційно-видавничий відділ Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка, 2012. – С. 32-38.
5. **Добронравова І.С.** Сложность как процесс / И. С. Добронравова // Синергетическая парадигма. «Синергетика инновационной сложности». – М. : Прогресс-Традиция, 2011. – С. 149-157.
 6. **Добронравова І. С.** Нелінійне мислення / І. С. Добронравова // Філософська та соціальна думка. – №6. – 1991. – С. 49-60.
 7. **Дубина І. Н.** К феноменальности творчества – через синергетическую сложность / И. Н. Дубина // Известия АГУ. - №2. – 1997. – Барнаул, 1998. – С. 91-94.
 8. **Кизима В. В.** Метафизика тотальности: преодоление тупика в понимание сложного / В. В. Кизима // Синергетическая парадигма. «Синергетика инновационной сложности». – М. : Прогресс-Традиция, 2011. - С. 181 -190.
 9. **Князева Е. Н.** Темпоральная архитектура сложности / Е. Н. Князева // Синергетическая парадигма. «Синергетика инновационной сложности». – М. : Прогресс-Традиция, 2011. - С. 66-86.
 10. **Князева Е. Н.** Природа сложности: методологические следствия математического моделирования эволюции сложных систем / Е. Н. Князева, Е. С. Куркина // Синергетическая парадигма. «Синергетика инновационной сложности». – М. : Прогресс-Традиция, 2011. - С. 443-463.
 11. **Князева Е. Н.** Законы эволюции и самоорганизации сложных систем / Е.Н. Князева, С. П. Курдюмов. – М.: Наука, 1994. – 236с.
 12. **Кочубей Н. В.** Мировоззренческий и методологический смысл понятия «нелинейность» / Н. В. Кочубей // Практична філософія.- №2. – 2005. – С. 60-64.
 13. **Кочубей Н. В.** Синергетические концепты и нелинейные контексты: монография / Н. В. Кочубей. – Сумы: Университетская книга, 2009. - 236с.
 14. **Морен Э.** Метод. Природа природы / Э. Морен. – М.: Прогресс- Традиция, 2005. – 464с.
 15. **Пригожин И.** Перспективы исследования сложного / И. Пригожин // Системные исследования. Методологические проблемы. – М.: Прогресс, 1987. – 156с.
 16. **Пригожина И.** Порядок из хаоса. / И. Пригожин, Стенгерс И.. – М.: Весь мир, 1986. – 334с.
 17. **Рузавин Г. И.** Проблема простого и сложного в эволюции науки / Г.И. Рузавин // Вопросы философии. – 2008. - №3. – С. 102-114.
 18. **Чешков М. А.** Синергетика: за и против хаоса (заметки о науке эпохи Глобальной смуты) / М. А. Чешков. // Общественные науки и современность. - №6. – 1999. – С.128- 138.

УДК 1 (091): 101.8 (141.132) + 165.43 + 165.7

Г. І. Будз

КОНЦЕПТУАЛЬНІ ПІДХОДИ ДО СПІВВІДНОШЕННЯ ЧУТТЄВОГО І РАЦІОНАЛЬНОГО ПІЗНАННЯ ІСТИНИ У ФІЛОСОФІЇ ТА НАУЦІ АНТИЧНОСТІ

Основними концептуальними підходами, які створюють підґрунтя для пізнання істини в античній філософії та науці, є онтологічний дуалізм, трансценденталізм, раціоналізм, ірраціоналізм. У контексті цих методологічних підходів істина в античній філософії і науці інтерпретується в онтологічному сенсі. Онтологічний дуалізм обґрунтовує ідею співіснування двох типів реальності (видимої і невидимої, справжньої і уявної, помилкової та істинної), які є протилежними за своїми ознаками і способами пізнання. У контексті трансценденталізму істинна реальність може пізнаватися тільки розумом. Раціоналізм властивий для античної філософії та науки, оскільки основним критерієм пізнання істини є розум. В античній філософії і науці обґрунтовується перевага раціонального шляху пізнання істини над ірраціональними підходами.

Ключові слова: антична філософія, антична наука, істина, чуттєве пізнання, раціональне пізнання, концепції істини.

Исследуются концептуальные подходы к познанию истины в античной философии и науке.

Анализируется соотношение чувственного и рационального познания истины в античной философии и науке. Основными концептуальными подходами, которые создают почву для познания истины есть онтологический дуализм, трансцендентализм, рационализм, иррационализм. Истина в античной философии и науке интерпретируется в онтологическом смысле. Онтологический дуализм обосновывает идею сосуществования двух типов реальности (видимой и невидимой, настоящей и мнимой, ошибочной и истинной), которые являются противоположными по своим признакам и способам познания. Невидимая, настоящая, истинная или трансцендентная реальность воспринимается только разумом и познается как объективная истина. Видимая, мнимая, или ошибочная реальность воспринимается на основе чувств как субъективная мысль. Онтологический дуализм обосновывает мысль, что основным критерием истины является разум. Чувства не способны познавать трансцендентные основы бытия, потому они познаются рационально. В античной философии и науке обосновывается преимущество рационального пути познания истины над чувственным. Однако, чувственное познание истины не отбрасывается в античной философии и науке и рассматривается как таковое, которое дополняет рациональный путь познания истины.

Ключевые слова: античная философия, античная наука, истина, чувственное познание, рациональное познание, концепции истины.

The of article deals with the research of the conceptual ways of the cognition of the truth in the ancient philosophy and science. In of the article the correlation between the perceptible and rational cognition of the truth in the ancient philosophy and science is analyzed. The of basic conceptual approaches that create the ground for the cognition of the truth are the ontological dualism, transcendentalism, rationalism. The Truth in the ancient philosophy and science is interpreted in ontological sense. The of ontological dualism grounds the idea of the coexistence of two types of reality (visible and invisible, real and imaginary, erroneous and true), which are different in the features and methods of cognition. The of invisible, real, veritable or transcendent reality is perceived only by the mind and is cognized as the objective truth. The of visible, imaginary or erroneous reality is perceived on the basis of feelings as a subjective opinion. The of ontological dualism grounds the idea, that the basic criterion for the truth is a mind. Feelings of are not able to cognize the transcendent basis of life that is why they are cognized rationally. In of the ancient philosophy and science the advantage of the rational way of the cognition of the truth over the perceptible one is grounded. However of the perceptible cognition of the truth is not cast aside in the ancient philosophy and science but is examined, as such that complements the rational way of the cognition of truth. The cognition of the truth is the universal problem of philosophy and science. Her of decision must become the methodological basis for of functioning philosophy and of all sciences. On interpretation of the truth and the methodological ways of her cognition not only the prospects of development of science but also the societies depend and him various spheres.

Keywords: Ancient philosophy, ancient science, truth, perceptible cognition, rational cognition, conceptions of the truth.

Пізнання істини є універсальною проблемою філософії і науки. Розв'язання цієї проблеми мало б стати методологічною основою для функціонування всіх видів наук. Від тлумачення істини та методологічних шляхів її пізнання залежать не тільки перспективи розвитку науки, але й суспільства та його різноманітних сфер.

Проблема пошуку концептуальних підходів до поняття істини – це не лише актуальна філософсько-історична проблема, але і центральна проблема наукового пізнання. Методологічна роль поняття істини у філософії і науці полягає в тому, що, виходячи з нього, визначаються усі можливі шляхи розвитку пізнання і його межі. Проблема істини характерна для усіх періодів історії філософії, у тому числі для античної філософії і науки. У цьому сенсі погоджуємося з точкою зору Шафоростова А., який вважає, що «...для античної думки центральною була категорія істини...» [27, с.14].

У контексті актуальності методологічної ролі поняття істини для філософії і науки, важливою є думка Гобозова І., який вважає, що «...філософія йшла по висхідній лінії, коли шукала істину, а потім поступово у міру відмови від пошуку істини трансформувалася в схоластичні міркування про екзистенціальне буття людини і, насамкінець, скотилася у болото постмодернізму» [9, с.8]. У цьому ракурсі слід звернути увагу на думку Антіоха Аскалонського, згідно з якою існують «...дві основні філософські проблеми – про критерій істинності... і про вище благо...» [10, с.74].

Погоджуємось із думкою Коплстона Ф., що «вся історія філософії являє собою пошуки людиною Істини за допомогою дискурсивного мислення» [15, с.18]. Дискурсивність як

принцип пошуку істини у західноєвропейській філософії і науці свідчить про раціональну методологію осмислення істини, яка була започаткована античними мислителями.

Для досягнення істинного знання необхідно адекватно обрати шляхи пізнання істини. У філософії і науці античності такими шляхами є чуттєвий і раціональний, які формуються на основі різноманітних концептуальних підходів, що відрізняються вихідними світоглядними позиціями.

Однією з головних світоглядних основ співвідношення чуттєвого і раціонального пізнання істини в античній філософії і науці є концепція онтологічного дуалізму. Вона передбачає розподіл буття на матеріальний і духовний виміри (матерію і дух, явище і суть, уявне і реальне, помилкове і істинне). Ця концепція обґрунтовує розподіл буття на видиме (матеріальне) і реальне («істинно суще буття», яке розглядається як божественне буття, як буття логосу, космічного розуму).

З точки зору Доброхотова А., у досократиків переважає онтологічний підхід до істини, оскільки «... носієм істини була думка, природа якої ототожнювалася із стихією-першоосновою і, яка ніби розчинялася у безпосередньому контакті... з субстанціональною основою світу...» [11, с.19]. Істина у цьому контексті – це істинно суще буття, першооснова світу, а це свідчить про тотожність істини та першооснови буття.

Онтологічний дуалізм видимого (уявного) буття, яке осягається чуттєво і є гадкою) і невидимого (справжнього) буття, яке пізнається розумом і є істиною) буття впливає, на наш погляд, на становлення онтологічного підходу до істини. Онтологічний дуалізм стає підґрунтям для формування філософської традиції раціоналізму, в якій віддається перевага розуму в пізнавальному процесі. Пізнавати істинний, достовірний світ, який у своїй суті є проявом божественних сил можна тільки розумом, а не відчуттями тому, що вони сприймають тільки видимі матеріальні речі, які є тимчасові і плінні.

Виходячи із онтологічного дуалізму видимого (уявного) і невидимого (істинного) буття, у філософії і науці античності формується ідея протиставлення розуму і відчуттів, обґрунтовується важливість розуму в пізнанні істини.

Особливо помітною ідеєю протиставлення двох вимірів буття і двох шляхів пізнання істини (чуттєвого і раціонального) властива вченням Геракліта, Піфагора, елеатів, Емпедокла, Анаксагора, Демокріта, а в пізнішій класичній філософській традиції вченням Платона та Аристотеля. Ці філософи розрізняють два аспекти буття – видимий і невидимий, уявний і істинний, матеріальний і духовний (розумний), які відповідно є буттям на основі гадки та буттям на основі істини.

У представників досократичної і класичної філософської традиції формується світоглядна недовіра до чуттєвого пізнання і його критика з точки зору пізнавальних можливостей. Ця критика сприяє обґрунтуванню думки про необхідність раціонального пізнання дійсності. Трубецької С. узагальнює тенденцію раціоналізації пізнання досократиків і вважає, що «всі давні філософи різко розрізняли відмінність між істиною і явищем, яке видається. І всі сходились в тому, що розум у своїй вищій діяльності пізнає істину, а джерело хибності полягає у чуттєвості людини» [25, с.389]. Для більшості філософів античності чуттєвість не може забезпечити адекватний процес пізнання істини, оскільки вона прихована від неї.

Ріст пізнавальних тенденцій раціоналізму і критика сенсуалізму властиві для багатьох філософів і вчених досократичного і класичного періодів античної філософії. Так, наприклад, Стобей Іоанн вважає, що Піфагор, Емпедокл, Ксенофан, Парменід, Зенон, Меліс, Анаксагор, Демокріт, Метродор, Протагор, Платон вважають відчуття хибними [17, с.284; 326; 528].

Критика сенсуалістичних підходів до пізнання істини ґрунтується на тому, що досократична і сократична філософія та наука досліджує метафізичні основи буття, які неможливо сприйняти відчуттями, а необхідно мислити тільки розумом.

Світ в розумінні античних філософів розділений на два виміри, які протистоять один одному за характерними ознаками. Мінливість і недостовірність – це онтологічна характеристика видимого світу речей, який сприймається відчуттями і є помилковим. Вічність, постійність – це онтологічні характеристики невидимого, справжнього буття, яке сприймається розумом і є істинним. Тільки розум може пізнати істинне буття, істину, які є незмінними. Тому в контексті онтологічного дуалізму істина є заздалегідь заданою, апіорною властивістю буття і володіє метафізичними характеристиками незмінності і вічності. Оскільки відчуття є мінливими, то вони не в силі пізнавати незмінні основи буття та істину.

Але античні філософи не заперечують повністю роль відчуттів в пізнавальному процесі, хоча і відмічають перевагу розуму в пізнанні істини. Кессіді Ф. вважає, що вже «...ранні грецькі філософи... проводили розрізнення між знанням «по істині» і знанням «по гадці»» [14, с.143]. Наприклад, як повідомляє Секст Емпірик, у вченні Геракліта «...людина володіє

двома знаряддями пізнання істини: відчуттями і розумом, відчуття... вважав недостовірним, а розум (логос) визнавав критерієм [істини]» [17, с.252]. Динник М. відмічає, що Геракліт «...намагався розрізнити роль відчуттів і роль мислення в пізнанні істини: природа пізнається відчуттями, але очі і вуха... погані свідки... необхідне розумне пізнання космосу» [13, с.11- 12]. В цьому випадку для пізнання істини Геракліт поєднує сенсуалізм і раціоналізм, як відповідність пізнання природи і космосу.

З точки зору Кессіди Ф., після Геракліта «...наступний етап розвитку філософської думки греків в особі Парменіда ознаменувався... тенденцією... протиставлення... раціонального – чуттєвому» [14, с.155]. Філософія елеатів вперше найбільш послідовно обґрунтовує вчення про два види буття і знання: чуттєве (людські уявлення), і раціональне (світ істини, божественне буття). Парменід, з точки зору Кессіди Ф., зробив «рішучий поворот від образно-понятійного до раціонально-логічного мислення...» [14, с.188]. У цьому контексті елеати відстоюють раціональні методи пізнання істини.

У розумінні античних філософів виражати істину означає описувати вічне, незмінне, нерухоме, метафізичне буття. Істина – це частина божественного буття, а не людського розуму. В цьому аспекті істина ототожнюється з божественним буттям. Тому у досократиків бог тотожний до першооснови і істини, і навпаки, істина тотожна до бога і першооснови. Таке ототожнення свідчить також про тенденції трансценденталізму щодо інтерпретації поняття істини в античній філософії і науці.

Онтологічний дуалізм, який підкреслює існування двох шляхів пізнання істини, раціоналізація античної філософії, яка вказує на перевагу розуму в пізнанні, ґрунтуються, на наш погляд, на тому, що першопочатки у вченнях натурфілософів досократичного періоду мінімізуються і стають невидимими для відчуттів. Натурфілософи розуміють першооснови як найменші частини буття. В результаті цього формується ідея видимого (уявного) і невидимого (справжнього) буття. Також виникає раціоналізм, як основа підходу до істини тому, що надзвичайно малі за розмірами першооснови чуттєво не сприймаються, але можуть бути сприйняті тільки раціонально.

Антична філософія і наука формує стабільну тенденцію до раціоналізму. Курабцев В. відмічає, що в розумінні греків «...тільки розум проникає і доводить вічну достовірну і неперехідну істину. Тільки розум веде до точного епістеме і логосу... Тільки розум являє собою справжню мудрість, в якій відкриваються і першопочатки речей...» [16, с.195]. Отже, на переконання більшості античних філософів істинне буття пізнається тільки розумом, хоча роль відчуттів не заперечується. У такому ракурсі істина пізнається раціонально, а її суть є онтологічною тому, що вона не залежить від розуму, оскільки істина є основним структурним елементом буття, який розум тільки уловлює у бутті, але не доводить логічними методами.

У класичному періоді античної філософії і науки також спостерігається онтологічний дуалізм і раціоналізм в досягненні істини. Класична грецька філософія і наука також причетні до світоглядного обґрунтування двох типів дійсності – видимої і реальної, мінливої і постійної, тимчасової і вічної, помилкової та істинної, феноменальної та ноуменальної.

Класична філософія і наука античності підтримує традицію домінування раціональних методів пізнання над чуттєвими і також розподіляє знання на два типи – істинне (раціональне) і помилкове (чуттєве). Це може свідчити навіть про певний пізнавальний архетип в античній філософії і науці відносно типології пізнання, де перевагою користується раціональне пізнання.

На раціональному пізнанні істини наголошує Сократ, який ототожнює знання із добродійністю. Сократ одним із перших використовує раціональне визначення поняття, на основі якого осмислюються загальні характерні риси явищ. Виявити загальні ознаки речей неможливо на основі відчуттів, оскільки вони є суб'єктивними, а, отже, відносними. Пізнати загальне в речах може тільки розум, який вловлює позачасові характеристики буття і речей. Пошук Сократом загальних визначень понять свідчить про становлення раціоналізму у класичний період античної філософії, який розвивається Платоном та Аристотелем.

Онтологічний дуалізм Платона є причиною формування раціоналізму як можливості пізнання істини, а в той же час поглядів на істинне буття в контексті трансценденталізму. Платон, «...виходячи із дуалізму істинного та неістинного світів, показав велику дистанцію, яка відділяє світ, який він є, від того світу, яким він повинен бути по істині...» [26, с.50]. Істинне знання, як стверджує Платон в діалозі «Філеб», може бути пізнане тільки розумом, оскільки «розум ж або тотожний з істиною, або більше за все їй подібний і близький» [23, с.76]. Згідно з Платоном, «...у роздумуванні... і тільки в ньому одному – розкривається... щось від [справжнього] буття» [22, с.16].

У діалозі «Федон» Платон відмічає протистояння відчуттів і розуму, говорить навіть про

шкідливість відчуттів для пізнання істини тому, що душа «...починаючи досліджувати щоб то не було разом з тілом... кожний раз обманюється по вині тіла» [22, с.16]. Тому справжній філософ проявляє себе в тому, що «...звільнює душу від спілкування з тілом...» [22, с.15].

Платон своїми міркуваннями обґрунтовує критичне відношення до чуттєвого пізнання, яке заважає в пізнанні істини. Душа і тіло, знаходячись разом, не здатні досягнути істини. Він вважає, що «...якщо не розлучившись з тілом, неможливо досягнути чистого знання, то одне із двох: або знання взагалі недосяжне, або ж досяжне тільки після смерті» [22, с.18]. Необхідність відмежування душі від тіла полягає також в тому, що «душа старша від тіла, то і все, що відноситься до душі буде старшим від всього, що відноситься до тіла... Моральні якості, бажання, умовиводи, істинні думки, турботи і пам'ять виникли раніше...» від тілесних якостей [20, с.356].

У діалозі «Федон» Платон обґрунтовує думку про те, що тіло «...бентежить душу будь-який раз, коли вони діють разом, і не дає їй набутти істини і розуміння» [22, с.17]. Душа «...краще за все мислить... коли її не тривожить... ні слух, ні зір, ні біль, ні задоволення, коли розпрошавшись з тілом, вона залишається одна або майже одна і буде прагнути до [справжнього] буття...» [22, с.16]. Платон вважає, що «...поки ми володіємо тілом і душа наша невіддільна від цього зла, нам не оволодіти повністю предметом наших бажань. Предмет же цей, як ми стверджуємо, – істина... Через нього нам і на справді зовсім неможливо про щоб то не було роздумувати!» [22, с.17].

Платонівський предмет філософського пізнання – це істина, яку можна досягнути тільки позбавившись від тілесності, а, отже, від чуттєвості тому, що «...по вині тіла – у нас і немає вільного часу для філософії» [22, с.18]. Тому «...досягнути чистого знання чого б то не було ми не зможемо інакше як зрікшись від тіла і споглядаючи речі самі по собі самою по собі душею» [22, с.18]. Філософ стверджує, що «...поки ми живі, ми... тоді будемо ближче за все до знання, коли як можна більше обмежимо свій зв'язок з тілом і не будемо заражені його природою...» [22, с.18].

Пізнання істини, згідно з Платоном, передбачає звільнення душі від тіла. Звільнити душу від тіла, як стверджується в «Федоні», «...бажають лише істинні філософи, в цьому саме і полягають філософські заняття – у вивільненні і відділенні душі від тіла» [22, с.19]. З точки зору Платона, «ті, хто справді вірний філософії, зайняті насправді тільки одним – помиранням і смертю» [22, с.14]. Подібну думку виражає Зенон Елейський, який вважає, що філософія дає «...зневагу до смерті» [17, с.302]. Алкіной в контексті платонівської філософії і науки вважає, що «філософія є потяг до мудрості, або відречення і відраза від тіла душі, яка звернулась до істинно сущого, яке пізнається розумом...» [1, с.625].

Згідно з Платоном, тільки пізнання істини дає можливість звільнити душу від пристрастей, оскільки в «Федоні» він стверджує, що «...істинне – це... очищення від всіх [пристрастей], а розсудливість, справедливість, мужність і саме розуміння – засіб такого очищення» [22, с.21].

Проте, слід зауважити, що знання в класичній античній філософії і науці не розглядається суто як раціональне, але має елементи ірраціоналізму. У цьому контексті Вольф М. висловлює думку про те, «...що з гомерівського часу нус є свого роду «органом проникнення в суть», і далеко не відразу набуває значення «розуму» або «інтелекту». Аж до класичних філософських систем, нус, хоча і в змозі виявити приховану, справжню істину за явним фасадом речей і спираючись на нього, проникає в суть швидше інтуїтивно, ніж дискурсивно, а тому зберігає основне значення «інтуїтивного схоплення»» [8, с.64].

Доддс Е. вважає, що «...Сократ досить серйозно відносився до ірраціональної інтуїції...» [12, с.313]. Сократівське знання багато в чому є богонатхненним, воно виникає із здивування і навіть божественного страху. Згідно з Платоном, «...у його вчителі перебувало два генії – геній розуму... і геній безумства...» [16, с.186-187].

У своїх діалогах Платон веде мову про ірраціональні джерела пізнання істини. Він вказує на безпосередню божественну природу істин, які отримані людиною. У діалозі «Кратіл» Платон обґрунтовує походження істини з божественної природи і божественного авторитету. Із його точки зору, те «...що стосується «істини» (αλήθεια), напевно, що і це ім'я, складається із інших слів. Очевидно, ним названий божественний порив сущого... так, як якщо б це було божественним натхненням (θεία αλή)» [21, с.658]. Тому в платонівському сенсі філософію слід тлумачити як прагнення до пізнання божественного, як порив душі до божества. Платон в діалозі «Держава» вважає, що «відносно природи філософів нам потрібно погодитись, що їх пристрасно тягне до пізнання, яке привідкриває їм вічно суще і незмінне...» [19, с.263].

Послідовники платонівської школи також схильні обґрунтовувати свої думки божественним авторитетом, наприклад, Гераклід Понтійський «...передає бачення деякого Емпедотіма, якому явилися Плутон і Персефона, звільнили його від помилкових обмежень людського зору

і відкрили істину про природу і долю душі» [7, с.306].

У поглядах Аристотеля спостерігається перевага раціонального, дедуктивного методу в пізнанні світу, оскільки в дослідженні буття природи він відмічає, що «...потрібно йти від речей, [що сприймаються] загалом, до їх складових частин...» [6, с.61].

Росман В. вважає, що Аристотель на противагу до Платона, згладив ідею ворожості душі і відчуттів. Чуттєві потяги – це не дещо зовнішнє до душі, як у Платона; це – властивості самої душі, нерозумної її частини» [24, с.42]. З точки зору Аристотеля, «...у душі є частина, що має розум... і частина, що не користується розумним міркуванням...» [2, с.332]. З цих ідей Аристотеля стає зрозумілим сенсуалізм аристотелівської гносеології, яка зв'язує процес формування понять в розумі з тілесними відчуттями.

С точки зору Надточаєва А., Аристотель «у трактуванні вихідного моменту пізнання... перебуває на послідовній сенсуалістичній позиції...» [18, с.183]. З точки зору самого Аристотеля, «...наука і мистецтво виникають у людей через досвід» [4, с.65]. У «Другій аналітиці» Аристотель вважає, що «...якщо немає чуттєвого сприйняття, то необхідно відсутнє і яке-небудь знання, яке неможливо набути...» [3, с.289]. Він вважає, що пізнання починається з чуттєвого сприйняття тому, що «...із чуттєвого сприйняття виникає... здатність пам'ятати. А із того спогаду... виникає досвід...» [3, с.345], а з «...досвіду... беруть свій початок мистецтво і наука...» [3, с.346].

У «Фізиці» Аристотель наполягає на первинному сенсуалістичному підході до пізнання буття, адже «...ціле швидше з'ясовується відчуттями...» [6, с.61]. Отже, Аристотель не відкидає відчуття в процесі пізнання. Він критикує тих, хто пізнавав світ «...не звертаючи уваги на [свідчення] відчуттів, нехтуючи ними і вважаючи, що потрібно слідувати [тільки] розуму...» [5, с.408].

Аристотель також вважає, що «...загальне пізнається розсудком, одичне ж – за допомогою відчуття, оскільки розсудок має справу із загальним, а почуття – з частковим...» [6, с.61]. Проте, на думку Аристотеля, «...жодне із чуттєвих сприйнять ми не вважаємо мудрістю, хоча вони і дають найважливіші знання про одичне...» [4, с.67]. Відповідно до цих міркувань, сенсуалізм Аристотеля – це тільки початковий момент пізнання тому, що розсудок і розум мають пріоритет в пізнанні цілісності світу.

Надаючи відчуттям початкову роль в пізнавальному процесі, Аристотель одним з перших в античній філософії і науці стає засновником емпіричної методології. Але він «...при всій зовнішній емпіричності... є одним із найбільш глибоких спекулятивних мислителів всіх часів» [18, с.224]. Аристотель поєднує раціональне і емпіричне пізнання у своїй знаменитій формулі кореспондентської істини, де йде мова про необхідність адекватності мислення і дійсності в судженнях. Кореспондентська концепція істини Аристотеля стала еталоном наукової і філософської сфер пізнання упродовж багатьох століть.

З вище проведеного аналізу можна зробити висновок, що методологічне протиставлення розуму і почуттів в античній філософії і науці, обґрунтування важливості раціональності у філософії і науці античності ґрунтується на онтологічному дуалізмі та трансценденталізмі, які розподіляють буття на два рівні – видиме та невидиме, уявне та реальне.

У цьому контексті усі досократики розвивають онтологічне тлумачення істини, за винятком софістів. З дуалістичного онтологічного вчення античних філософів про видимий і невидимий світи, а також з ідеї мінімізації першооснов природи починає формуватися раціоналістичний підхід до пізнання істини.

Ідея невидимості субстанціональних першооснов, у свою чергу, впливає на формування трансценденталізму, оскільки першооснови буття знаходяться поза чуттєвим світом. У цьому сенсі, трансцендентна, об'єктивна істина пізнається раціональним шляхом. Виходячи з цього, трансценденталізм є підґрунтям формування раціоналізму. Отже, ріст ролі раціональності в пізнанні істини в античній філософії і науці має такі концептуальні підходи як онтологічний дуалізм і трансценденталізм.

Бібліографічні посилання:

1. Алкиной. Учебник платоновской философии/ Алкиной// Платон Собрание сочинений в 4-х т.; пер. с древнегреч. Ю.А. Шичалина. – Т.4. Москва: Мысль, 1994. – С. 625 – 663.
2. Аристотель. Большая этика/ Аристотель// Сочинения в четырех томах. Общ. ред. А.И. Доватура; пер. с древнегреч. Т.А. Миллер. – Т.4. – Москва: Мысль, 1983. – С. 295 – 374.
3. Аристотель. Вторая аналитика/ Аристотель// Сочинения в четырех томах. Ред. З.Н. Микеладзе. – Т. 2. – Москва: Мысль, 1978. – С. 255 – 346.
4. Аристотель. Метафизика/ Аристотель// Сочинения в четырех томах. – Т.1. – Москва:

Мысль, 1976. – С. 63 – 367.

5. **Аристотель.** О возникновении и уничтожении/ Аристотель// Сочинения в четырех томах. Вступ. статья и примеч. И.Д. Рожанский; пер. с древнегреч. Т.А. Миллер. – Т.3. – Москва: Мысль, 1981. – С. 379 – 440.
6. **Аристотель.** Физика/ Аристотель// Сочинения в четырех томах. Вступ. статья и примеч. И.Д. Рожанский; пер. с древнегреч. В.П. Карпова. – Т.3. – Москва: Мысль, 1981. – С. 59 – 262.
7. **Афонасина А. С.** Буркерт В. Астрономия и пифагореизм/ А. С. Афонасина; пер. с англ.// СХОАН. – 2011. – № 5.2. – С. 234 – 311.
8. **Вольф М. Н.** «Исследование» и «открытие» у Гераклита: Рождение философского метода/ М.Н.Вольф// СХОАН. – 2011. – № 5.1. – С. 53 – 73.
9. **Гобозов И. А.** Куда катится философия. От поиска истины к постмодернистскому трепу (Философский очерк)/ Гобозов И. А. – Москва: Издатель Савин С.А., 2005. – 220 с.
10. **Диллон Дж.** Средние платоники. 80 г. до н. э. – 220 н.э./ Диллон Дж.; пер. с англ. Е.В. Афонасина. – Санкт-Петербург: Изд-во Олега Абышко; Алетейя, 2002. – 448 с. – (Серия «Мировое наследие»).
11. **Доброхотов А. Л.** Категория бытия в классической западноевропейской философии/ Доброхотов А. Л. – Москва: Издательство Московского университета, 1986. – 248 с.
12. **Доддс Э. Р.** Греки и иррациональное/ Доддс Э. Р.; пер. с англ., коммент. и указатель С.В. Пахомова; послесл. Ф.Х. Кессиди. – Санкт-Петербург: Алетейя, 2000. – 507 с.
13. **Дынник М. А.** Материалисты древней Греции – Гераклит, Демокрит и Эпикур/ Материалисты древней Греции. Собрание текстов Гераклита, Демокрита и Эпикура. Общая редакция и вступительная статья М.А. Дынника. – Москва: Государственное издательство политической литературы, 1955. – С. 5 – 38.
14. **Кессиди Ф. Х.** Гераклит/ Кессиди Ф. Х. – Москва: Мысль, 1982. – 200 с.
15. **Коплстон Ф.** История философии. Древняя Греция и Древний Рим/ Коплстон Ф.; пер. с англ. Ю.А. Алакина. – Т.1. – Москва: ЗАО Центрполиграф, 2003. – 335 с.
16. **Курабцев В. Л.** Мудрейшие из людей. (Лев Шестов и античная философия)/ В.Л. Курабцев// Вопросы философии. – 2002. – № 11. – С. 184 – 195.
17. **Лебедев А. В.** Фрагменты ранних греческих философов. Часть I. От эпических теокосмогоний до возникновения атомистики/ Лебедев А. В. – Москва: Наука, 1989. – 576 с.
18. **Надточаев А. С.** Философия и наука в эпоху античности/ Надточаев А. С. – Москва: Изд-во МГУ, 1990. – 286 с.
19. **Платон.** Государство/ Платон// Собрание сочинений в 4-х т.; пер. с древнегреч. А.Н. Егунова. – Т.3. – Москва: Мысль, 1994. – С. 79 – 420.
20. **Платон.** Законы/ Платон// Собрание сочинений в 4-х т.; пер. с древнегреч. А.Н. Егунова. – Т.4. – Москва: Мысль, 1994. – С. 71 – 437.
21. **Платон.** Кратил/ Платон// Собрание сочинений в 4-х т.; пер. с древнегреч. Т.В. Васильевой. – Т.1. – Москва: Мысль, 1990. – С. 613 – 681.
22. **Платон.** Федон/ Платон// Собрание сочинений в 4-х т. Общ. ред. А.Ф. Лосева, В.Ф. Асмуса, А.А. Тахо-Годи; пер. с древнегреч. С.П. Маркиша. – Т.2. – Москва: Мысль, 1993. – С. 7 – 80.
23. **Платон.** Филеб/ Платон// Собрание сочинений в 4-х т.; пер. с древнегреч. Н.В. Самсонова. – Т.3. – Москва: Мысль, 1994. – С. 7 – 78.
24. **Россман В.** Платон как зеркало русской идеи/ В. Россман// Вопросы философии. – 2005. – № 4. – С. 38-50.
25. **Трубецкой С. Н.** Метафизика в Древней Греции/ Трубецкой С. Н. Примеч. И.И. Маханькова. – Москва: Мысль, 2010. – 589 с.
26. **Черткова Е. Л.** Метаморфозы утопического сознания (от утопии к утопизму/ Е.Л. Черткова// Вопросы философии. – 2001. – № 7. – С. 47 – 58.
27. **Шафоростов А. И.** Вера как условие самоидентификации/ Шафоростов А.И. – Иркутск: Изд-во ИрГТУ, 2007. – 248 с.